

Geyl en Pirenne

LODE WILS

Naar aanleiding van de emeritaatsviering van professor Piet Blaas aan de Erasmus Universiteit Rotterdam in 2000, verschenen twee bundels met verspreide historio-
grafische opstellen van zijn hand. In verschillende van de twintig opgenomen
artikels komt de Londense, later Utrechtse historicus Pieter Geyl (1887-1966) ter
sprake, die op meerdere terreinen een vernieuwende invloed heeft gehad op de
Nederlandse geschiedschrijving.

*Geyl en Gerretson: het gedachtegoed der Grootnederlandse beweging*¹ bevat
beschouwingen naar aanleiding van de publicatie in 1979-1981 van de vijfdelige
Briefwisseling Gerretson-Geyl door P. van Hees en G. Puchinger. Blaas vindt de
hele Groot-Nederlandse bedoening maar niets, “*Dat overspannen nationale gedoe,
dat dwepen met een in hun ogen door kosmopolitisme bedreigd nationaal gevoel*” waar-
door ze “*op een onwerkelijke en geforceerde wijze... een zowel voor Nederland als voor
Vlaanderen gemeenschappelijke vijand ontwaren: het Belgisch-Frans annexionisme*”
(p. 158). Nog minder dan voor Geyls doordraven ter zake, kan Blaas sympathie
opbrengen voor Frederik Carel Gerretson (1884-1958), de grondlegger van de
Groot-Nederlandse beweging in de Eerste Wereldoorlog: “*Opname van een
politiek Groot-Nederland in Groot-Duits Verband moet hem kennelijk toen voor de
geest gestaan hebben*” (p. 166). Tot een systematische uiteenzetting van wat de
Groot-Nederlandse beweging was, met de centrale rol van Gerretson en Geyl
daarin, komt Blaas niet. Daarvoor blijven de lezers aangewezen op de vroegere
literatuur.²

Blaas stelt wel: “*Had de politieke plannenmakerij weinig kans van slagen, met
de historiografische uitwerking ligt het gecompliceerder. Geyls politieke engagement
bracht hem tot een possibilisme in historicis, dat in algemene zin de historiografie een
vernieuwende impuls heeft gegeven*” (p. 168).

1. Uit het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg. 97, 1984, nr. 1, pp. 37-51; nu in P.B.M. BLAAS, *De
burgerlijke eeuw. Over eeuwwenden, liberale burgerij en geschiedschrijving*, Hilversum, Verloren,
2000, pp. 157-170.

2. Namelijk L. WILS, *De Grootnederlandse Beweging 1914-1944*, en L. WILS, *Gerretson, Geyl en
Vos. Spanningen tussen de Grootnederlandse Beweging en de Vlaams-nationalistische*, in: L. WILS,
Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en geschiedenis, Leuven 1994, pp. 261-291 en 292-
320.

Dit thema vinden we voor een stuk uitgewerkt in een ander artikel, *De visie van de Grootnederlandse historiografen: Aanleiding tot een nieuwe historiografie?*³ Voor een stuk, want *heel* de Groot-Nederlandse geschiedschrijving van Geyl wordt niet behandeld, alleen de problematiek van de scheuring van de Nederlanden in de zestiende eeuw. Het opstel werd immers geschreven voor het colloquium *1585. Op gescheiden wegen*, dat vierhonderd jaar na de scheuring werd georganiseerd door de Vrije Universiteit Brussel.⁴

Blaas betoogt dat Geyl een historiografische vernieuwing bracht in Nederland inzake de bestudering van de zestiende eeuw. Tegen een zeer hardnekkige oude historiografische traditie, die door de Belgische Revolutie van 1830 was uitgegroeid tot een haast onbetwifelbaar dogma, stelde Geyl dat de scheuring in de zestiende eeuw *niet* moest gezien worden als de natuurlijke bevestiging van een onoverbrugbare tegenstelling tussen Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. Het was een van buitenaf aangebrachte militaire catastrofe, waaraan het noordelijk deel ontsnapt was dankzij de bescherming die de grote rivieren het geboden hadden.

Geyl blies daarmee in de jaren dertig in Nederland een oud debat nieuw leven in, over de oorzaken van de Opstand. Daarbij werd door zijn collega's al spoedig opgemerkt dat, hoewel hij heel fel tegen Henri Pirenne (1862-1935) tekeer ging, het inzicht dat de Nederlanden destijds in politiek, economisch en cultureel opzicht met elkaar verbonden waren, juist door Pirenne tot grondslag was gelegd van zijn *Histoire de Belgique* die van 1909 tot 1932 in zeven delen was verschenen.

Pirenne had het gebied van de vorstendommen Vlaanderen, Brabant en Luik tezamen als zijn kerngebied genomen, maar veel aandacht besteed aan hun betrekkingen met Henegouwen en Holland-Zeeland. Hij toonde aan dat in de loop van de Middeleeuwen in de Lage Landen het gezag van het Franse koninkrijk en van het Duitse keizerrijk was afgebrokkeld. In hun grensgebied had een gemeenschappelijke economische, sociale en culturele ontwikkeling – onder meer de verstedelijking, waarover Pirenne baanbrekend werk verrichtte op Europees vlak – de vereniging van de Nederlanden voorbereid die door de Bourgondiërs zou worden verwezenlijkt. Als iemand van de historische gebondenheid van de Nederlanden vanaf de Middeleeuwen overtuigd was, dan was Pirenne het wel. Hij

3. Uit de bundel *1585. Op gescheiden wegen*, in 1988 verschenen in Leuven onder redactie van J. CRAEYBECKX, F. DAELEMANS en F. G. SCHEELINGS, pp. 197-220. Nu in P.B.M. BLAAS, *Geschiedenis en Nostalgie. De historiografie van een kleine natie met een groot verleden*, Hilversum, Verloren, 2000, pp. 155-169.

4. Voor de Groot-Nederlandse geschiedschrijving van Geyl in haar geheel moet men dus nog terecht bij L. WILS, *De zogenaamde Grootnederlandse geschiedschrijving*, in: L. WILS, *Vlaanderen [...]*, pp. 384-428 en bij J. TOLLEBEEK, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860*, Amsterdam, 1990, pp. 321-384.

veronderstelde ook het bestaan van een algemeen Nederlands samenhorighheidsgevoel in de zestiende eeuw en beklemtoonde sterk dat Oranjes eenheidsstreven tijdens de Opstand (helaas) mislukt was ten gevolge van godsdienstige onverdraagzaamheid. Tot en met de militaire en geografische factoren in de scheiding en de buitenlandse factoren had Geyl bij Pirenne kunnen vinden.⁵

Blaas meent dat Geyls overname van pirennistische opvattingen onbewust gebeurde.⁶ Dat lijkt mij erg twijfelachtig, als ik in de uitgegeven *Briefwisseling Gerretson-Geyl* lees dat hij op 27 december 1928 aan zijn boezemvriend schreef: “Ik heb de laatste dagen hard aan mijn Nederlandsche Stam gewerkt, er liggen een 50 nieuwe bladzijden, en dan lijkt het me weer zo dilettantisch, zo’n aftreksel van wat anderen gezegd hebben. Pirenne is een verbazende kraan. Hij wist er wat van, van die middeleeuwen en de Bourgondische tijd, ik niet.”

Een andere vraag is, waarom Geyl zo fel uithaalde naar het adres van Pirenne. Deed hij dat onder andere om te verbergen dat hij van Pirenne zozeer afhankelijk was? Blaas stelt de vraag niet, maar laat verstaan dat het wel zal gebeurd zijn omdat Pirenne door zijn meesterwerk “*het Belgisch nationalisme een onderbouwing zonder precedent zowel wat historische eruditie als historische synthese betreft*” gegeven had. Inderdaad hadden de oudere geschiedschrijvers, tot en met Geyls leermeester P.J. Blok (1855-1929) in zijn *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*, het niet verder gebracht dan een beschrijving van het ontstaan en de groei van elk middeleeuws vorstendom apart. Pirenne was de eerste die deze politieke dwangbuis verlaten had om de nadruk te leggen op de sociaal-economische en culturele ontwikkeling, wat hem toeliet om de elementen van eenheid in de Lage Landen aan te wijzen. Zijn in vele opzichten vernieuwend werk had van bij het verschijnen van het eerste deel opzien gebaard in binnen- en buitenland.

Maar juist omdat Pirenne had aangetoond dat het latere België sociaal-economische en culturele wortels had die teruggingen tot vóór de Bourgondische eenmaking, wilde Geyl zijn werk afbreken. Want zoals Blaas schrijft: “*De vernietiging van de Belgische staat... hoewel nimmer een constante drijfveer in de jaren twintig – is evenwel een toch ook niet te onderschatten factor in zijn optreden geweest, waarmee terdege rekening gehouden moet worden, wil men de figuur Geyl en de reacties die hij opriep in hun juiste context zien.*”⁷

5. Zie ook L. WILS, *Vlaanderen [...]*, bijzonder pp. 394-403.

6. “*Dat Geyls theorie niet zo nieuw is en reeds grotendeels bij Pirenne is terug te vinden... Noch van toeval noch van plagiaat is hier evenwel sprake*”, P.B.M. BLAAS, *De visie van de Grootnederlandse historiografen: Aanleiding tot een nieuwe historiografie?*, in: P.B.M. BLAAS, *Geschiedenis en Nostalgie [...]*, p. 161.

7. P.B.M. BLAAS, *Geyl en Gerretson: het gedachtegoed der Grootnederlandse beweging*, in: *De burgerlijke eeuw [...]*, pp. 161-162.

Geyl kon aan Pirenne blijkbaar niet vergeven dat, zoals hij zelf in 1927 verplicht was te erkennen: *“In de chaos van de Zuid-Nederlandse geschiedenis heeft Pirenne dan ook ordenend werk verricht, dat zijn belang niet licht verliezen zal. De Vlaamse en Waalse gewesten zijn maar niet plotseling door een gril van de geschiedenis, door het krijgsgeluk van een of andere vorst, of door welke toevallige en kortstondige oorzaak ook met elkaar verbonden geraakt. Het is Pirennes grote verdienste dat duidelijk gemaakt te hebben door aan de geleidelijke werking van geografische en economische factoren en van politieke en kerkelijke regelingen die ten dele nog uit de Romeinse tijd stamden, ten dele van de Karolingische heersers afkomstig waren, het nodige reliëf te geven.”*

Aangezien Geyl België wilde zien verdwijnen opdat Vlaanderen bij Nederland zou komen, proclameerde hij dat door de eeuwen heen de taal de voornaamste natievormende factor was geweest. Hij viel Pirenne aan als de uitvinder van *“die theorie, die uit de geschiedenis een Belgische natie wil opdiepen... België is geen natie.”* Hij beweerde dat Pirenne *“de natuurlijke overeenkomstigheid tussen de Vlaamse gewesten en Noord-Nederland”* die in het verleden bestond, gewild niet gezien had. Dat hij bij Pirenne *“telkens weer op rotte plekken en op een rammelende constructie stuitte”*, zo erg dat hij daardoor *“zijn historisch zedelijkheidsbesef gekwetst voelde.”*⁸ Het was tegen Pirennes standaardwerk dat hij zijn *Geschiedenis van de Nederlandsche Stam* stelde, dus een geschiedenis van alle *“volksgroepen voor wie het Nederlands de moedertaal is”*, aangezien *“het nationaliteitsgevoel, wortelend in taal en beschaving, in de zelfstandige staat een uitdrukking zoekt.”*⁹

“Kon Geyl voor een wildeman worden aangezien, vergeleken bij Gerretson is hij een toonbeeld van evenwichtigheid en burgerlijkheid”, oordeelt Blaas.¹⁰ Gerretson deed ijverig mee aan het antipirennisme van Geyl en schreef hem op 17 november 1927 dat hij *“elk vrij uur dat ik vinden kan”* daaraan werkte *“met als conclusie... Geyl heeft gelijk, en sedert dit vaststaat, behoeft Pirenne niet meer als objectief, eerlijk historicus te worden erkend.”* Dit geplande artikel is nooit verschenen.

Blaas wijst erop dat inzake Geyls hoofdstelling, dat de taal de belangrijkste natievormende factor was door de eeuwen heen, *“vrijwel niemand hem in dit opzicht noch in Zuid noch in Noord kon of wilde volgen, ook zijn vriend Gerretson tenslotte niet”*, ja *“ook Geyl en Gerretson hadden dat in feite opgegeven als een mythe”* op het einde van de jaren dertig. Het was een *“niet of nauwelijks te verdedigen uitgangspunt”* en *“op zichzelf historiografisch niet zo bijster interessant.”*¹¹

8. De citaten achtereenvolgens in L. WILS, *Vlaanderen [...]*, pp. 398, 389, 395 en 399.

9. P. GEYL, *Geschiedenis van de Nederlandsche Stam. Eerste deel*, s.l., 1930, pp. 5-6.

10. P.B.M. BLAAS, *Geyl en Gerretson [...]*, p. 164.

11. P.B.M. BLAAS, *De visie [...]*, pp. 162, 168 en 165.

Blaas weet blijkbaar niet goed raad met die Groot-Nederlandse geschiedschrijving. Hoe is het te verklaren dat een zo knap historicus als Geyl een niet te verdedigen uitgangspunt innam voor een werk dat een groot deel van zijn leven zou vullen, taal gelijkstelde met beschaving en met het streven naar een zelfstandige staat – had hij nooit van Zwitserland gehoord? – en zonder wetenschappelijke argumenten een strijd van decennia voerde tegen Pirenne?

Geyl stond niet zo geïsoleerd als men uit Blaas' artikel zou kunnen afleiden. Het uitgangspunt van de Groot-Nederlandse geschiedschrijving toonde verwantschap met de *völkische* strekking in de Duitse historiografie sinds de negentiende eeuw. Geyls strijd tegen België en tegen Pirenne werd ondersteund door de *historische Westforschung* in Duitsland tijdens de tussenoorlogse periode, net zoals de Groot-Nederlandse beweging ontstaan was onder invloed van het Duitse imperialisme tijdens de Eerste Wereldoorlog, en zich ontwikkelde in de hoop op het Duitse revanchisme daarna. Over de *Westforschung* verscheen van de hand van Peter Schöttler een verhelderende studie die we hierna samenvatten.¹² Schöttler is projectleider in het Centre Marc Bloch, het Duits-Franse onderzoekscentrum in Berlijn.

In afweer tegen 'het Franse opdringen' ontwikkelde zich in de jaren twintig en dertig een heel netwerk van *volksdeutsche Forschungsgemeinschaften*, vooral langs de westgrens. Daarin werd aan *Landesgeschichte* gedaan in samenwerking tussen historici, geografen, folkloristen, kunsthistorici en anderen. Voorbeeld was het Institut für die geschichtliche Landeskunde der Rheinlande van de universiteit Bonn, onder de leiding van Franz Steinbach. Thema van de colloquia die werden gehouden was de actuele toestand en de geschiedenis van het *Deutschtum* in de grensstreken en de nabuurstaten, van de Nederlanden tot Zwitserland. Soms waren er zelfs buitenlandse sprekers: de Nederlander Geyl, Zwitsers, Vlaams-nationalisten. In 1934 werd uitdrukkelijk gesteld dat daarvoor alleen onderzoekers in aanmerking kwamen van wie het wetenschappelijk werk bewust in dienst stond van de Germaanse idee.

Welke was de algemene richting van deze *Westforschung*? Terugkeer van de gebieden die in het westen waren verloren gegaan door het verdrag van Versailles, strijd tegen Frankrijk, strijd tegen België voor een Vlaams-Nederlandse *Sonderweg*, strijd tegen 'het westelijke denken'. Als belangrijkste tegenstander en als incarnatie van de West-Europese wetenschap gold de liberale Belgische historicus Henri Pirenne. Pirenne was in de jaren twintig en dertig *de* internationale autoriteit betreffende de Germaanse volksverhuizingen en het Karolingische rijk. Zijn oorlogservaringen – het sneuvelen van een zoon en zijn eigen deportatie naar Duitsland wegens zijn patriottische houding – hadden hem gebracht tot kritiek

12. P. SCHÖTTLER, *Die historische "Westforschung" zwischen "Abwehrkampf" und territorialer Offensive*, in: P. SCHÖTTLER (ed.) *Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918-1945*, Frankfurt-am Main, 1997, pp. 204-261. Zie vooral pp. 204-211 en 214-228.

op het Pruisische militarisme en de aanhangers ervan in de academische wereld. Hij klaagde aan dat de *völkische* ideologie, de Germanencultus en het racisme de Duitse universiteiten vergiftigd hadden en een veroveringspolitiek hadden gelegitimeerd. Hij was nauw verbonden met de vernieuwende geschiedschrijving van de *Annales*-school, die op heel andere grondslagen bouwde maar die in Duitsland nauwelijks aandacht kreeg.

Zelfs voor de historici van de universiteit Bonn zoals Franz Petri (1903-1993), die na de oorlog hun werk als wetenschappelijk konden blijven voorstellen, vertegenwoordigde Pirenne "*das zu bekämpfende Andere*".¹³ Hij was een liberale, Franstalige democraat en stond voor één van de overwinnaars, die het Rijnland bezetten en Eupen-Malmédy hadden ingelijfd. Hij had de Belgische identiteit gestoeld op de sociale geschiedenis, had de Duitse aanspraken op de Lage Landen afgewezen die door historici als Karl Lamprecht (1856-1915) waren geformuleerd. De culturele betekenis van de Germaanse nederzettingen in Noord-Gallië, die door Steinbach en Petri aangewezen werden en die zouden gebruikt worden om een Germaans-Duitse expansie in de twintigste eeuw te rechtvaardigen, had Pirenne geringschattend afgedaan. Hij aanvaardde immers geen rassen-grondslag van de nationale identiteit, maar bekende zich tot de erfenis van Rome, van het humanisme en de Verlichting. In Duitse oren klonk dat allemaal naar 'liberalisme' of zelfs naar 'Versailles'.

Ook Petri bestreed dus Pirenne, al verweet hij aan Geyl dat die al te heftig Pirenne aanviel. Wanneer in 1933 Geyl in de *Historische Zeitschrift* scherp bekritiseerd werd door de Duitse hoogleraar in Utrecht Otto Oppermann, stelden de Bonnse onderzoekers alles in het werk om te voorkomen dat Geyl het Duitse kamp zou verlaten, want zijn Groot-Nederlandse geschiedschrijving was een wapen voor hen en hun Pirennekritiek bleven ze voortzetten. Tot hier Peter Schöttler.

Het wordt nu minder onverklaarbaar waarom Geyl tegen Pirenne tekeer ging. Hij verweet Pirenne "*zijn liberalisme, dat van de ideologie van de Franse Revolutie doortrokken is*."¹⁴ Van de grove karikaturiseringen van de Belgische geschie-

13. Franz Steinbach, de directeur van het Bonnse Institut für die geschichtliche Landeskunde der Rheinlande, verantwoordde op 14 maart 1933 als volgt zijn aanvraag aan het Auswärtiges Amt van een nieuwe beurs voor Petri: "*Für unsere Beziehung zu den westlichen Grenzlanden gibt es keine dringlicher Aufgabe als die sachliche, vorurteilsfreie Auseinandersetzung mit der Geschichtsauffassung von Pirenne und seiner Schule auf der einen, der flämisch-niederländischen Wissenschaft auf der anderen Seite. Dr. Petri hat den Beweis erbracht, dass er für diese Aufgabe wie kaum ein anderer vorbereitet ist.*" P. SCHÖTTLER, *Die historische "Westforschung"* [...], pp. 259-260.

14. In 1927, in: P. GEYL, *Belgicistische Geschiedschrijving en Klein-Nederlandsche kritiek*, heruitgegeven in: P. GEYL, *Eenheid en Tweeheid in de Nederlanden*, Lochem, 1946, pp. 91-133, en P. GEYL, *Noord en Zuid. eenheid en tweeheid in de Lage Landen*, Utrecht-Antwerpen, 1960, pp. 118-139, het citaat hier p. 131.

denis, die Geyl in talrijke lezingen en artikels van de tussenoorlogse periode heeft opgevoerd, is de meest grove te vinden in zijn toespraak *Einheit und Entzweiung in den Niederlanden* op de *Tagung der Stiftung für deutsche Volks- und Kulturbodenforschung* in Kleef, in april 1928. De tekst verscheen in november van dat jaar in de *Historische Zeitschrift* en werd in het Nederlands opgenomen in Geyls tweede bundel *De Grootnederlandsche Gedachte* uit 1930. In de twee bladzijden gewijd aan de oorzaken van de Belgische Revolutie en de mislukking van het Verenigd Koninkrijk van 1815-1830, werd alléén over de verfransing gehandeld. In een stuk zin werd bijgevoegd: “*als men bedenkt*” dat er een godsdienstkwestie bestond. Over het absolutistisch regime van Willem I, over liberalisme, parlementair regime, persvrijheid of volkssoevereiniteit, geen woord. Over een Belgisch nationaal bewustzijn natuurlijk evenmin.

Geyl wordt gewoonlijk een liberaal genoemd. Maar dan aanhanger van een liberalisme zonder ideologie van de Franse Revolutie en zonder volkssoevereiniteit? Tenminste van 1927 tot 1932 was Geyl een geestesgenoot van de burgerlijke Duitse nationalisten, de *Deutschnationalen*, van wier revanchisme hij de verdwijning van België en de aanhechting van Vlaanderen bij Nederland verhoopte. Dat was van Duitse kant aan Gerretson en zijn vrienden voorgespiegeld in de Eerste Wereldoorlog.

Geyl had “*in Kleef een paar buitengewoon interessante en prettige dagen gehad. Niet geheel onvruchtbaar ook, hoop ik. Het was mijn eerste aanraking met Duitse geleerden, en ik was er zeer van onder den indruk*”, schreef hij.¹⁵ In de autobiografie die hij opstelde in 1942-1943, tijdens zijn Duitse gijzeling, noteerde hij over Kleef: “*Ik heb hier meer begrip voor de historische problemen dan in Engeland in al die jaren.*”¹⁶ Het ging niet alleen om historische problemen, maar ook of vooral om de actualiteit. Hij maakte er kennis met de archivaris Robert P. Oszwald die tijdens de oorlog één van de architecten was geweest van de *Flamenpolitik* waarmee de Duitse bezetter België wilde vernietigen en een politiek Groot-Nederland opslorpen (“*angliedern*”) in Groot-Duits verband. “*Sedert de tweede helft van de jaren 1920 was Oszwald de spilfiguur in de contacten tussen Duitse en Vlaamse nationalisten en informeel adviseur van de [Duitse] regering in aangelegenheden van activistische ballingen.*”¹⁷ Dus in aangelegenheden van gewezen collaborateurs met de *Flamenpolitik*, op wie de Duitse revanchisten zoals Oszwald en de Groot-Nederlanders

15. Brief van Pieter Geyl aan J. de Groodt-Adant, 20 mei 1928, in: P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen. Deel II 1928-1932*, Antwerpen-Utrecht, 1974, pp. 16-18 (nr. 200).

16. Het manuscript wordt bewaard in: Archief-Geyl, Universiteitsbibliotheek Utrecht, pp. 257-263. Met dank aan Pieter van Hees.

17. W. DOLDERER, *Oszwald, Robert P.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tiel, 1998, p. 2364.

zoals Gerretson en Geyl rekenden voor de volgende oorlog.¹⁸ Geyl correspondeerde met Oszwald in dat en het volgende jaar over het Vlaams-nationalisme.¹⁹ Geyl hoopte in 1929 zijn leerstoel Nederlandse geschiedenis in Londen te kunnen ruilen voor een in Keulen, waar het publiek minder onverschillig zou zijn (voor zijn deelname aan de *Westforschung*).²⁰

In 1932 hield Geyl een spreekbeurt, over de Groot-Nederlandse beweging, op een studentencongres in Rostock waaraan vertegenwoordigers van het Diets Studentenverbond uit Zuid en Noord deelnamen. Hij werd er van de trein afgehaald door Duitse studenten in nazi-uniform en verkeerde een week lang “in een zo goed als zuiver nationaal-socialistische kring.” Het nazi-optreden op dat congres ervoer hij als “afstootend”.²¹ Onmiddellijk na de machtsovername door de nationaal-socialisten in Duitsland, begin 1933, distantieerde hij zich publiekelijk van hun antisemitisme.

In de tweede helft van de jaren dertig zou Geyl zijn vijandschap tegen België milderden, parallel met zijn bewustwording van het gevaar dat nazi-Duitsland voor Nederland betekende.²² Maar zijn strijd tegen Pirenne gaf hij niet op. Hij zou na de Tweede Wereldoorlog een aantal antipirennistische artikels ongewijzigd heruitgeven.²³ En in zijn autobiografie, die hij bleef aanvullen en verbeteren onder

18. Op 1 augustus 1929 noteerde Geyl in zijn dagboek over een gesprek van die dag, waarin hij vergeefs geprobeerd had Joris van Severen zin voor tactiek bij te brengen inzake een revolutie in België en de verwezenlijking van Groot-Nederland: “Maar, zei hij, alsof ik daar zeker nooit aan gedacht had, het ziet er naar uit of er toch wel eens een oorlog zou komen, en dan... Maar natuurlijk! alsof dat niet altijd mijn idee geweest was! Dan! Zeker!” Maar daartoe was heel het ontactische, ruziemakende optreden van Van Severen nu, overbodig. *Vlaams dagboek, gedeelte gericht aan J.S. Bartstra, Cantecroy, 28 juni 1929*, in: P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen [...]*, pp. 197-226, (pp. 220-221), (nr. 271A).

19. Brief van Pieter Geyl aan Robert Oszwald, Londen, 12 september 1928, in: P. VAN HEES EN A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen [...]*, pp. 58-61, (nr. 211); en P. VAN HEES en A. W. WILLEMSSEN, *Geyl en Vlaanderen, Deel III 1933-1966*, Antwerpen, 1975, p. 532.

20. Brief van Pieter Geyl aan Frederik Carel Gerretson, 7 mei 1929, in: P. VAN HEES EN G. PUCHINGER (sam.), *Briefwisseling Gerretson-Geyl*, Baarn, 1980, p. 239.

21. Brief van Pieter Geyl aan F.W.J. Drion, 27 juli 1932, in: P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen, Deel II 1928-1932, [...]*, pp. 435-439 (nr. 347).

22. Allerlei factoren droegen bij tot deze geleidelijke en gedeeltelijke koerswijziging. Overigens zou Geyl zich nog in 1939 en zelfs in de zomer van 1940 publiekelijk met het anti-Belgische Groot-Nederlandisme solidariseren. L. WILS, *Vlaanderen [...]*, pp. 314-319 en 408-418. Zie ook L. WILS, Geyl in Buchenwald. Voor en tegen de Groot-Nederlandse gedachte in 1940-1941, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 45, 1986, nr. 3, pp. 176-184.

23. Franz Petri, die ook zijn vooroorlogse *Westforschung* handhaafde met aanpassingen aan de nieuwe tijd, hield vast aan zijn bondgenootschap met Geyl en gaf ter gelegenheid van diens zeventigste verjaardag een bundel van Geyls opstellen uit: *Die Diskussion ohne Ende. Auseinandersetzungen mit Historikern*, hg. und mit einer Einführung von Franz Petri, Darmstadt, 1958; P. SCHÖTTLER, *Die historische “Westforschung” [...]*, p. 256.

andere in 1946, 1953 en 1963, rechtvaardigde Geyl zijn aanval uit 1933 op de historicus H.T. Colenbrander (1871-1945) wegens “*plagiaat naar Pirenne...* [‘naar Pirenne’ onderstreept door Geyl] *een buitenlander... waarvan ik aangetoond had dat de geest die zijn werk bezielde in de grond een anti-Nederlandse geest was, de Belgicist bij uitnemendheid, de aartstegenstander van de Nederlandse ontwaking van Vlaanderen.*”²⁴

De verschijning van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* in twaalf delen, van 1949 tot 1958, betekende een grootse erkenning van Pirennes synthese over het naar-elkaar-toe-groeien van de Lage Landen in de Middeleeuwen, bekroond door de Bourgondische staatsvorming. Tot viermaal toe, tussen 1947 en 1955, werd Geyl uitgenodigd om eraan mee te werken. Hij weigerde telkens, “*om principiële redenen*”.²⁵

EM. PROF. LODE WILS

GRAAF DE GRUNNELAAN 14, B-3001 HEVERLEE

24. Universiteitsbibliotheek Utrecht, Archief Pieter Geyl, Autobiografie, pp. 266-267.

25. J. TOLLEBEEK, *De toga van Fruin [...]*, p. 339.